

БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНЫН КЫРГЫЗСТАНДЫН СОЦИАЛДЫК- ЭКОНОМИКАЛЫК АБАЛЫНА ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ

Бул макалада дүйнөлүк экономикалык өнүгүүнүн Кыргызстандын, региондун социалдык-экономикалык абалынын билим берүү системасына тийгизген таасири жөнүндө баяндалган.

Негизги сөздөр: өнүккөн өлкөлөр, экономика, билим берүү системасы.

THE INFLUENCE OF EDUCATIONAL SYSTEM TO SOCIAL-ECONOMICAL STATE

This article considered the influence of world economical development, Kyrgyzstan, regional social-economical state to educational system.

Key words: the developed countries, economy, education system.

Ар кандай цивилизациялуу өнүккөн өлкөлөрдүн стратегиялык максаты –социалдык-укуктук жана демократиялык мамлекетти түптөө болуп эсептелет. Ошол эле учурда өнүккөн өлкөлөрдүн социалдык-экономикалык саясатынын негизги приоритети болуп элдин жашоосунун сапатын камсыздоо саналат.

Бул максатка жетүүдө Кыргызстандын социалдык-экономикалык өнүгүүсү бир гана материалдык –техникалык,финансалык ресурстарды,өндүрүштү андан ары өнүктүрүүнү тала кылбастан, интеллектуалдык ресурстарды өнүктүрүүнү талап кылбастан, интеллектуалдык ресурстарды өнүктүрүүнү,адамдык капиталга инвестиция жасоону талап кылууда. Себеби экономикалык ирилешүү учурунда ар бир мамлекеттин экономикасынын өнүгүү деңгээли, аны конкуренттик артыкчылыгы бир жагынан адам капиталынын байытылышы жана ал капиталдын байытылышы жана ал капиталдын андан ары турмушта кеңири колдонулушу менен аныкталат.

Кыргыз Республикасында билим берүү системасынын түзүлүшүнө: мектепке чейинки билим берүү системасы (3 жашка чейинки балдарды тарбиялоочу жай (яслилер), бала-бакчалар, мектеп-бала бакчалар), мектептик билим берүү (мектептер, лицейлер, гимназиялар), мектептен сырткаркы билим берүү (мектептен сырткаркы уюмдар), баштапкы кесиптик билим берүү (кесиптик лицейлер, училещелер), орто кесиптик билим берүү (колледждер, техникумдар), жогорку кесиптик билим берүү (институттар, академиялар, университеттер, консерваториялар), ЖОЖдон кийинки кесиптик билим берүү (аспирантура, докторантура), чоңдор үчүн кошумча билим берүү (кадрлардын квалификацияларын көтөрүү жана кайрадан даярдоо курстары) кирет.

Таблица 1

Жогорку кесиптик билим берүү (окуу жылынын башына)

	2007/200	2008/2009	2009/200	2010/2011	2011/202
Жогорку кесиптик билим берүү мекемелеринин саны	49	50	54	56	54
Анын ичинде:					
Мамлекеттик	33	31	32	33	33
Жеке	16	19	22	23	21
Алардагы студенттердин саны	250460	243028	233605	230379	239208
Анын ичинде:					

Мамлекеттик	225577	217403	207281	202531	209400
Жеке	24883	25625	26324	27848	29808
Жогорку кесиптик билим берүү мекемелериндеги аялдардын саны	141071	135370	128428	123769	129229
Анын ичинде:					
Мамлекеттик	127558	121293	113823	109035	113918
Жеке	13513	14077	14605	14734	15311
10000 калктын эсебине туура келген орто жогорку билим берүү мекемелериндеги окуган студенттердин саны	477	458	452	441	452
Жогорку кесиптик билим берүү мекемелерине кабыл алынган студенттердин саны	55412	46210	47375	45112	51809
Анын ичинде:					
Мамлекеттик	49131	40263	41670	39769	45413
Жеке	6281	5947	5705	5343	6396
Жогорку кесиптик билим берүү мекемелерин бүтүрүүчү адистердин саны	26395	33540	38106	37966	41811
Анын ичинде:					
Мамлекеттик	23710	30567	34221	33779	37405
Жеке	2685	2973	3885	4187	4406
Алардын ичинен диплом алгандары					
Жогорку билимдүү адистер	23714	30368	33373	33348	37001
бакалавр	1811	2434	3840	3592	3642
магистр	870	738	893	1026	1168
10000 калктын эсебине туура келген жогорку кесиптик билим берүү мекемелерин бүтүрүүчү адистердин саны	20	63	74	73	79
Окутуучулардын саны	14400	13025	12678	12057	12830
Анын ичинде:					
Мамлекеттик	12925	11423	10942	10245	11204
Жеке	1475	1602	1736	1812	1626

Мындан, республиканын экономикасынын бардык тармактарын өнүктүрүүнүн негизги шарттарынын бири болуп билим берүү тармагына инвестициялоо (билим деңгээлин, квалификациясын көтөрүү, ден соолугун чыңдоо жана социалдык жоопкерчилигин арттыруу), адам капиталынын сапатын көтөрүү, өлкөнүн инновациялык экономикалык өнүгүү жолуна түшүүсүн шарттоо эсептелет.

Бул багытта жогорку квалификациялуу, өз адистиги боюнча эң алдыңкы технологияларды окуп үйрөнгөн, өз элин, жерин жүрөгүнүн түпкүрүнөн сүйгөн көп тармактуу адистерди даярдоонун орду бар.

Акыркы учурдагы министрликтин булл багыттагы аракетин (окуу жайларды ирилештирүү, аларды эл аралык аккредитациядан өткөрүү, окутуучулук кадрларын тура пайдалануу, илимий изилдөөлөрдү күчөтүү) колдоого арзыйт. Бул макалада дүйнөлүк экономикалык өнүгүүнүн Кыргызстандын, региондун социалдык-экономикалык абалынын билим берүү системасына тийгизген таасирлерине токтолобуз.

1. Дүйнөлүк глобалдык экономикалык тренддер

1.1. БУУ, ЭАВФ, БДСУ сыяктуу эл аралык уюмдар дүйнөдөгү экономикалык өсүүнүн темпин, финансалык кризистерди шарттаган себептерди изилдөөнүн негизинде келечекке багытталган прогноздорду анализдөөдө жана аларга карата өз ойлорун сунуштоодо.

1.2. Эл аралык аренада жаңы экономикалык бирикмелер – БРИК (Бразилия, Россия, Индия, Китай), ШКУ –Шанхай кызматташуу уюму пайда болду. Бул уюмдардын дүйнөлү экономикага тийгизген таасири жылдан-жылга күчөп барууда. Эксперттердин прогноздоруна ылайык 2020- жылдарга карата Шанха, Гонконг, Индия, Бразилия жаңы финансалык борборлор болуп калуусу күтүлүүдө. Жогоруда айтылгандар ар бир өлкөнүн экономикалык өнүгүүсүнүн түпкүлүгү бир жагынан ал мамлекеттеги социалдык туруктуулукту орнотуу болсо, экинчи жагынан ага жетишүүнүн негизги багыты болуп жарандардын жарандардын жашоосунун сапатын камсыздоо болуп саналат. Бул процессти ишке ашырууда өзгөчө орунду жогорку окуу жайлар ээлейт. Анткени алар учурдагы инновациялык экономиканын чыныгы борбору, билим, илим жана инновациялык өнүгүү чынжырын түзүүчү негизги звеносу, билим берүү жана маданият тармагынын чечүүчү ядросу болуп эсептелет.

2. Кыргыз Республикасынын социалдык-экономикалык абалы

2.1. Кыргыз Республикасындагы жарандардын жашоо шарты боюнча Кыргызстан жүздөн кийинки, ал эми коррупция боюнча 165-орунду ээледі. Кыргызстандын мындай рейтинги мамлекеттин социалдык тармактарынын (билим берүү, саламаттыкты сактоо ж.б.) жетишерлик төмөнкү абалы, бизнес чөйрөсүнүн инновациялык негиздеринин алсыздыгы, өлкөбүздө коррупциянын тамырынын уламдан-улам тереңдеп жайылышы, жумушка жарамдуу жарандарга жумуш орундардын жоктугу, жогорку билимдүү жаш кадрлардын адистик боюнча иштөөгө шарттын болбогондугу саналат.

2.2. Мамлекеттик бюджетти түзүүчү кээ бир ишканалардын (энергетика, транспорт ж.б.) негизги фондорунун износ болуп бүткөндүгү жана аларды жаңылоо зарылдыгынын чеке жеткендиги белгилүү.

Бул тармактарды бир тараптан камтыган коррупция начарлатса, экинчи тарабынан адис эмес кадрлардын тармакты башкаргандыгы, (М.: энергетиканы экономист, геологияны менеджер ж.б.) саналат.

2.3. Мамлекет менен бизнестин жеке-мамлекеттик партнердук форматтагы кызматташуу тенденциясынын түптөлө электиги, мамлекеттик органдарга болгон ишенбөөчүлүгү, сот системасындагы адилетсиздик ж.б.дын орун алуусу элдин ишенимин күндөн-күнгө жоготууда.

2.4. Мамлекеттин жарнадарынын өлкөнүн өнүгүүсүнө салым кошууга болгон активдүүлүгүнүн өтө төмөндүгү (мамлекеттик кызматкерлер, жеке ишкерлер, деги эле көпчүлүк жарандар өз кызыкчылыгын өлкөнүн кызыкчылыгын өлкөнүн кызыкчылыгынан жогору коеру белгилүү).

3. Түштүк регионунун экономикалык өзгөчөлүктөрү

3.1. Түштүк регионунун экономикасы негизинен айыл чарбасы менен байланышкан. Бул тармактын күчтүү позициялары болуп пахта, тамеки, жашылча жер жемиштерин өндүрүү жана чыгышасынан ашыра сатуу саналат. Өндүрүш тармагын алганда анын негизги өзөгүн энергетика, жаратылыш байлыктарын (көмүр, сымап, сурьма, кремний) иштетүү эсептелет. Бирок булл тармактарды өнүктүрүү абалы СССр мезгилиндеги деңгээлде эмес. Кыргызстан эгемендүүлүктү алган учурдагы көрсөткүчтөргө да жете албай жатат. Анын себеби болуп ишканалардын финансалык абалынын начардыгы жана жетекчилеринин эл аралык мамилени, өндүрүштү жолго коюуга билим деңгээлдеринин жетишпестиги себеп болууда. Булл айтылгандарга ынануу үчүн түштүк регионундагы областтардын стратегиялык өнүгүү программалары менен таанышуу жетиштүү болот.

3.2. Регионду көтөрүү үчүн андагы негизги деп эсептелинген энергетика, көмүр казуу, нефти иштетүү тармактарын модернизациялоо жана жаңылануу жактары алдыңкы орунга чыгуусу менен бирдикте ишканалардын жетекчилигине жакшы адис эле эмес, күчтүү уюштуруучу (менеджер), ар тараптуу билимге ээ болгон кадрлардын болуусу зарыл.

3.3. Кыргызстандын түштүк борбору саналган Ош шарында өнүгүүнүн чекиттери-финансалык, банк, укуктук кызматтар техникалык (технологиялык) кызмат көрсөтүүлөр, медицина, билим берүү тармактарынын өнүгүүсү байкалууда. Бирок бул тармактар региондун өнүгүүсүнүн локомотиви болуу абалына өсүп жете элек. Ал үчүн аларда жаңы экономикалык системалардын жаралуусу, өндүрүштү, социалдык чөйрөнү башкаруунун жаңы ыкмаларынын түптөлүүсү зарыл.

Мындай көз караш менен караганда учурдагы алдыңкы ЖОЖдор аймакты өнүктүрүүдө бийликтин чечүүчү партнерлорунун бири катары каралуусу керек, түштүктөгү алдыңкы ЖОЖдо аймактын экономикалык өсүүсүнүн катализатору, маданий жана коомдук өнүгүүнүн борбору, мамлекет, коом жана бизнестин ортосундагы байланыштыруучу звено болуп берүүсү мезгилдин талабы.

Демек, мындан Кыргызстандагы ЖОЖдор да өлкөбүздүн өнүгүүсүндө өздөрүнүн белгилүү салымдарын кошуусу үчүн студентке түздөн-түз окутуучунун билим берүүсү менен гана чектелбестен билим, инновация жана компетенция формаларында интеллектуалдык капиталды калыптандыруучу борбор болуп калыптануусу зарыл.

Ал үчүн биздин оюбузча төмөнкү 4 негизги багыттагы жумуштарды аткаруу керек:

1. Дүйнөлүк деңгээлдеги конкуренцияга жарамдуу окуу программаларын, илимий проектилерин иштеп чыгуу жана окуу процессине, илимий изилдөөгө кийирүү;
2. Конкуренцияга жарамдуу технологияларды жана инновацияларды жаратуучу шарттарды (инфраструктураларды) түзүү жана аларды жайылтуу;
3. Бизнес, илимий ишканалар жана борборлор, билим берүүчү ЖОЖдо, бийлик бутактары менен тыгыз партнердук байланыш системасын түзүү;
4. ЖОЖду башкаруунун жаңыча системасынын инфраструктурасын түзүү аркылуу окуу жайды жогорку эл аралык баскычка көтөрүү.

Албетте, бул стратегиялык пландагы жумуштарды ишке ашыруу үчүн биринчи иретте бизнес, өндүрүш ишканалары, билим берүүчү уюмдар менен бир канча жылдарга түзүлгөн эки тарап тең кызыкдар болгон елишимдерди түзүү, кадрлардын квалификациясын көтөрүү жаатындагы борборлорду ачуу, региондун экономикасын көтөрүү багыттындагы инновациялык биргелешкен ишканаларды, технопаркты түзүү жана чоң регионалдык масштабдагы биргелешкен бизнес-проекттерди ишке ашыруу сыяктуу иштерди жүргүзүү керек.

Окуу жайдын базасында илимий институттар, инновациялык ишканалар жана ЖОЖдордун тармактык байланышкан модели ишке ашыруу керек. Студенттер, аспиранттар окуу планда көрсөтүлгөн жалпы кредиттердин 1/3 илимий институттарда, инновациялык маанайдагы ишканаларда, компанияларды чет мамлекеттеги партнер окуу жайларында окуу процессине катышуу аркылуу алуусу зарыл, б.а. окуу жайда академиялык мобилдүүлүк принциби окутуунун бардык баскычтарында талаптагыдай терең жайылтат.

Жогорку конкуренцияга жарамдуу деңгээлге жетүү максатында окуу жай өзүнүн интеллектуалдык, финансалык, материалдык ресурстарын эң алдыңкы илимий интеллектуалдык, финансалык, материалдык ресурстарын эң алдыңкы илимий жана билим берүү багыттарына топтоштурат, университет өнүгүү идеологиясын ишке ашырат.

ЖОЖ «критикалык» илимий – техникалык багыттарды континенталдык экономикалык интергациялануу процесстеринде эске алуу менен дүйнөлүк илимдин өнүгүү багыттарын анализдеп, республиканын жана региондун стратегиясын өнүгүү концепциясын кароо менен тандайт.

Окуу жайда эмгектенген илимпоздордун илим-изилдөө иштеринин стратегиялык максаттары болуп, Кыргыз Республикасында приоритетүү деп белгиленген илимий

багыттары менен дал келүүсү шартталат жана окутуучулардын, аспиранттардын, илимий кызматкерлердин, магистранттардын жана студенттердин илимий изилдөө иштеринин жыйынтыктары өлкөнүн, региондун, шаардын экономикалык өнүгүүсүнө салым кошууга багытталат.

Ош шаарына, Ош областына, түштүк регионуна жакынкы 10-12 жылдарга зарыл болгон илимий-техникалык, гуманитардык багыттардагы проблемаларды аныктоо жана бул багыттар боюнча илимий кадрларды даярдоо, илимий-техникалык, социалдык проектерди даярдоо жана анын үстүнөн иштөө ЖОЖдун окутуу иштери менен бирдей деңгээлде жасалуучу жумушуна айланат.

2014-жылга Кыргыз Республикасын социалдык-экономикалык өнүктүрүүнүн Кыргыз Республикасынын Президентинин 2013-жылдын 21-январындагы №11 Жарлыгы менен бекитилген. 2013-2017-жылдар мезгилинде Кыргыз Республикасын туруктуу өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясынын, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн программаларын ишке ашырууда билим берүү мекемелери сапаттуу кадрларды даярдоо менен алардын коомчулукта, үй-бүлөдө жана мамлекетибиздин социалдык-экономикалык абалын жакшыртууга салымдарын кошулат.

Адабияттар:

1. Качество образования в Европе Дж. Литл – М.2008
2. Гершунский Б.С. Концепции самореализации личности в системе обоснования ценностей и целей образования. Педагогика 2009
3. Кыргыз Республикасынын жогорку кесиптик окуу жайлары боюнча цифралык маалыматтары 2011-2012-жылдар.